

NEKE NAZNAKE O HEGELOVU I MARXOVU METODSKOM POSTUPKU

MIRKO JAKIĆ

Da bismo mogli izvršiti ispitivanje Hegelova metodskog postupka provedenog preko povijesnog izvođenja *implicite* prisutnog u gotovo svakoj Hegelovoj rečenici, moramo ustanoviti osnovne stavove promatranja. Ovakva egzaminacija potrebna je da bismo bili u stanju prepoznati sve elemente njegova izvođenja, što nam opet omogućuje da prepoznamo njegov mogući utjecaj na znanstveni zahvat K. Marxa. Svrha ovog rada je da ukaže na neke mogućnosti analize tekstova obaju autora.

Usvajanjem triju osnovnih stavova promatranja možemo ukazati na neke momente Hegelova povijesnog izvođenja provedenog u *Phänomenologiji duha*: 1. samorazvoj uma, 2. odnos svijesti i samosvijesti, 3. princip proturječja kao osnovni princip dijalektičkog izvođenja. U Hegelovoj kozmologiji um zauzima mjesto determinirajućeg principa¹. Postavljajući svijet kao sopstvenu negaciju² um ulazi u samospoznajni dijalektički proces uspostavljanja identiteta.³ Pojavna datost, postavljena kao negacija uma, sadržava nešto od njegove esencijalnosti kao pozitivna komponenta pojavnosti. Čitav svjetski povijesni proces postavlja se kao afirmacija stupnjeva samorazvoja duha na principu proturječja. Dijalektička procesualnost pojavljuje se u dva pravca:

1. Ukidajući pojavnost kao svoju negaciju um se samospoznaje.

2. Unutar pojavnosti ukidanjem negativnih rezultata afirmiraju se pozitivnosti izražene kategorijom apsolutne istine.

Uvođenjem uma u svjetski proces Hegel postavlja relaciju u odnosu na pojmove vremenskog toka (kretanje) i beskonačnosti (neograničenosti). Ovo uvođenje je nužan uvjet da bi um uopće bio primjeren svijetu.⁴

¹ *logos*.

² *negativitet*.

³ G. W. F. Hegel, *Phänomenologie des Geistes*, Leipzig, 1921 (prijevod 1964), str. 453.

⁴ Hegel, *isto*, str. 60.

Bića, postavljena na nivou promatranja uma kao sredstvo samospoznaje, na razini svijesti i samosvijesti imaju svoj sopstveni dijalektički odnos.

Svijest se u pojavnosti nalazi utopljena, neizdiferencirana, predstavlja razliku na samoj pojavnosti i sebe može spoznati samo kao razliku u odnosu na predmet. Samostalnost predmeta ogleđa se u situaciji da on jest, bez obzira na svijest subjekta o njemu. Na taj način Hegel je ustanovio nezavisnu esencijalnost objekta.

Važno je primijetiti da Hegel insistira na predmetnoj svijesti kao znanju koje omogućava razlikovanje pa tako posredno svijesti osigurava sopstvo (*Selbst*).⁵ Reflektirajući sebe kao razliku od znanja o predmetu svijest se spoznaje kao identitet. Mogućnost razvoja svijesti do samosvjesnog stupnja ide preko termina »žudnja«, kojim je izražen isposredovan odnos samosvijesti i predmeta. Samosvijest je u stanju da samorefleksijom postavlja predmet kao negativnost, ali ga nikada do kraja ne zahvaća.⁶ Međusoban odnos dviju samosvijesti jest priznavanje identiteta, dok u odnosu na svijest postoji hijerarhičnost pozicije gospodara i roba. Da bi mogao primijeniti dijalektički princip proturječja Hegel promatra svijest kao razliku na predmetnosti i razvija situaciju da svijest znanjem o predmetu tendira ka sopstvu. Situacija višestrukog proturječja nastaje preko situacije gdje svijest za svoj identitet ima znanje o predmetu, dok se predmet pokazuje kao negacija samosvijesti. Posljedica je međusobno ukidanje.⁷

Za Hegelov metodski postupak primjerena je panlogistička determinanta kao spekulativni moment koji ne dozvoljava analizu koja bi se udaljila od svodljivosti na kozmološki princip. U tumačenju stvarnosti kao rezultata apstraktnih kategorija najvišu logičku hijerarhičnost zauzimaju pojmovi »biće po sebi«, »ono što je po sebi«, »ono što je negativno«.⁸ Možemo reći da Hegelova sinteza uglavnom ima zadatak da ostvari koherentnost sistema preko principa proturječnosti i preko tretiranja pojavnosti kao negativiteta.⁹ Ta pozicija ogleđa se u četiri osnovna metoda: 1. uspostavljanje kozmološke determinante, 2. postavljanje pojavnosti kao rezultata mišljenja, 3. sintetski hod »pozitivnih« i »negativnih« rezultata samorazvoja, 4. višestruko dijalektičko izvođenje na principu proturječja.

U skladu sa svrhom ovoga rada možemo naznačiti neke komponente metodskog postupka koje nalazimo kod K. Marxa, a koje su u suprotnosti s pozicijom koju nalazimo kod Hegela.

⁵ Hegel, *isto*, str. 60.

⁶ Hegel, *isto*, str. 110.

⁷ Hegel, *isto*, str. 115.

⁸ Transcedentalan stav u odnosu na stvar po sebi iscrpljuje se u nemogućnosti da zahvatimo bilo koju njenu oznaku.

⁹ Ovu situaciju prvi je kritizirao Marx u »Svetoj porodici«, *Rani radovi*, Zagreb, Naprijed, 1976. str. 63.

Marxova generalna kritika obara se u prvom redu na postupke koji ne uzimaju u obzir konkretne historijske uvjete. U krajnjoj konsekvenci materijalni životni uvjeti predstavljaju osnovu svake druge ljudske djelatnosti.¹⁰ Proizvodne snage obilježavaju povijest razmjene i ekonomskog razvoja društva, zbog čega treba prihvatiti uvjete koji ih određuju u jednoj konkretnoj povijesnoj situaciji.¹¹ Opći uvjeti pretpostavljaju pojmove koje transformirane možemo, do određenog povijesnog trenutka, prepoznati, što ovisi o konkretnim historijskim uvjetima. Na taj način moguća je metoda uopće, a i razlikovanje pojedinih historijskih epoha.¹² Zbog toga Marx višak vrijednosti pokušava izdiferencirati u transformiranom obliku u ovisnosti od povijesnog trenutka na koji aplicira. To je ujedno i jedna od konsekvenci Marxova postupka kojim se on razlikuje od postupka što se primjenjivao u klasičnoj političkoj ekonomiji njegova vremena.

Simptomatično je da se višak vrijednosti u tradicionalnoj političkoj ekonomiji i teorijski pretpostavlja nepromijenjen od trenutka njegova pojavljivanja. Time je Marx otklonio pojam nužne determiniranosti i približio se pojmu teoretske uvjetovanosti. Kontrapozicija u odnosu na Hegela je očita.

Marxov interes i zalaganje za empirijsko istraživanje implicirao je izvođenje termina svijesti iz društvenih okolnosti.¹³ On je na taj način radikalno u suprotnosti s Hegelovim poimanjem tipova ljudi koji imaju više od oznaka roba ili od oznaka gospodara. U odnosu na Hegelovo poimanje dijalektičnosti Marx zadržava samo komponentu razvojnosti, tj. poziciju pojedinih apstraktnih pojmova preko mogućnosti njihove transformacije u različitim povijesnim razdobljima. Postojanju tendencije da se Marxovu poimanju dijalektičnosti odreče i komponenta razvojnosti koja u sebi pretpostavlja transformiranost, može se prigovoriti tvrdnjom da bez te komponente ne bismo mogli stvoriti nikakvu povijesnu metodu, jer bismo za različita vremenska razdoblja morali graditi uvijek nove pojmove kojima bismo opisivali situacije koje su, doduše, transformirane ali u sebi sadržavaju uvijek isti kvalitet. Tako bi povijesnoj metodi odrekli njenu najvažniju komponentu — povijesnost.

U odnosu na sintetske komponente Hegelova i Marxova pozicija su bitno različite. Hegelov »rezultat mišljenja« koji u sebi sjedinjuje i Marxova interpretacija »konkretnog u apstraktnom« razlikuje se u ovim sintetskim komponentama:

1. Sinteza na principu umske negacije figurira kao moment uspostavljanja identiteta.

¹⁰ K. Marx - F. Engels, *Rani radovi*, str. 342.

¹¹ K. Marx, »Njemačka ideologija«, *Rani radovi*, str. 367.

¹² K. Marx, »Bijeda filozofije«, *Rani radovi*, str. 107.

¹³ K. Marx, »Teze o Feuerbachu«, *Rani radovi*, str. 338. teza 6.

2. Sinteza u Marxovu terminu »konkretnog u apstraktnom« jest dovođenje u vezu rezultata istraživanja i njihovo teorijsko objedinjavanje.

Možemo reći da Hegelov utjecaj na Marxa (ograničavajući se samo na djela iz kojih je citirano) postoji uglavnom samo u odabiranju problematike o kojoj se oba autora pisala. S pozicije razvoja svih posebnih znanosti evidentno je da centralnu važnost ima analiza i analitički postupak. Jednim dijelom to vrijedi i za filozofiju, koja fenomenološkom redukcijom nastoji doprijeti do uvjeta koji omogućuju predmet.

M. Jakić: SOME NATIONS ON HEGEL'S AND MARX'S METHODOLOGICAL APPROACH

S u m m a r y

Some of Hegel's methods can be pointed out by accepting three fundamental attitudes:

1. The self-development of the Absolute,
2. The relationship between consciousness and self-consciousness,
3. The principle of contradiction as the basic principle of dialectic deduction.

The dialectic process manifests itself in two directions:

1. By cutting the appearance as its negation.

The Absolute is self-recognizing.

2. Within the appearance and cutting the negative results, contradictions are affirmed and are expressed through the category of the absolute truth.

As far as Hegel's methodological approach is concerned, the panlogistic determinant is attached to it as a speculative moment which does not allow the analysis that would remove itself from the deductive method of reducing itself to the commological principle. Hegel's synthesis as its chief task has to realize the coherence of the system through the principle of contradiction and the appearance as negation.

Since we have termed Hegel's system deductive and synthetic, Marx's can be termed inductive or analytic.

Marx's interest in the empiric research implied deducing consciousness from social circumstances. Thus he was radically contrasting Hegel's comprehension of the types of people, among whom would be those having a greater number of characteristics of masters, and others having a greater number of characteristics of slaves.

In relation to Hegel's understanding of dialectics, Marx adheres to the component of development only. We can say that Hegel's influence on Marx is seen only in the choice of the problems they wrote about.